

SHARQIY BUKONTOV OLTIN–NODIR METALL KONLARINING GEOLOGIK TUZILISHI VA TARKIBI

Mineral resurslar instituti tajriba orttiruvchi kichik ilmiy xodimi

Aytmuratova Hurliman Bazarbay qizi

Annotatsiya. Maqolada Sharqiy Bukontov oltin–nodir metall konlarining geologik tuzilishi, mineral tarkibi va rudalanish xususiyatlari keng yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, hududda rudalanish jarayonlari magmatizm, metamorfizm, metasomatizm va mineralogenez bosqichlari bilan bog'liq bo'lib, asosan paleozoy davriga mansub metamorfik jinslar, granitoyid intruziyalari hamda kvarts-sulfid tomirlarida uchraydi. Mintaqada oltin mineralizatsiyasi oltin–sulfidli, oltin–kvartsli va polimetall tiplarda namoyon bo'ladi, tarkibida volfram, kumush, mis, bizmut kabi elementlar ham uchraydi. Bulutqon–I uchastkasida oltinning o'rtacha 12 g/t miqdorda aniqlanishi sanoat ahamiyatiga ega ekanligi qayd etiladi. Zamonaviy geofizik va geokimyoviy usullar yordamida chuqur qatlamlarda ham yangi ruda zonalarini topish istiqbollari mavjud. Tadqiqotlar natijalari Sharqiy Bukontov kon hududi respublikadagi strategik konchilik mintaqalaridan biri sifatida katta iqtisodiy va ilmiy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar. Sharqiy Bukontov, oltin mineralizatsiyasi, nodir metallar, granitoyid intruziyalari, kvarts-sulfid tomirlari, metasomatizm, metamorfizm, geodinamik rivojlanish, ruda tanasi, Bulutqon–I uchastkasi, geokimyoviy va geofizik tadqiqotlar, Qizilqum mineral provinsiyasi.

Kirish. Sharqiy Bukontov kon hududi O'zbekistonning yirik mineral-xomashyo salohiyatiga ega mintaqalaridan biri bo'lib, tog'-kon sanoatining barqaror rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Respublikamiz mineral resurs bazasini kengaytirish va mavjud zahiralarni yanada chuqur o'rganish zamonaviy geologik izlanishlarning asosiy vazifalaridan biridir. Mazkur hududda oltin,

volfram, kumush, mis va boshqa nodir metallarning topilishi ushbu maydonning geologik istiqbolini belgilab beradi.

Hududda olib borilgan geologik tadqiqotlar natijasida konlarning shakllanishi turli geologik jarayonlar — magmatizm, metamorfizm, metasomatizm va mineralogenez bosqichlari bilan bog'liq ekanligi aniqlangan. Mintaqada asosan paleozoy davriga mansub metamorfik jinslar, granitoyid intruziyalari, gabro, diorit, gneyss, shuningdek, kvarts tomirlari, granit-porfir va diorit-porfir daykalari keng tarqalgan. Geologik tuzilishga ko'ra Bukontov hududida Bukontov giperbazit–gabro–plagiogranit massivi, Qopqosoy, Qoratosh, Saritash va Sovuqbuloq intruziv massivlari hamda Janubiy Tyanshan gabro komplekslari aniqlangan.

Sharqiy Bukontov mintaqasida oltin mineralizatsiyasi bir nechta genetik tiplarda namoyon bo'ladi. Rudalanishning asosiy shakllari — oltin–sulfidli va oltin–kvartsli tur bo'lib, birlamchi rudalarda sulfidlar miqdori 5–10% gacha yetadi. Oltin tarkibida volfram, kumush, bizmut, mis kabi komponentlarning uchrashi ularni kompleks tarzda o'zlashtirish imkonini beradi. Mintaqaning yuqori strukturaviy qismlarida shoktekon turdagi kam sulfidli, ammo yuqori oltinli rudalar qayd etilgan. Bulutqon–I uchastkasida oltin o'rtacha 12 g/t miqdorda aniqlangan bo'lib, bu sanoat ahamiyatiga ega ko'rsatkichdir.

Oltin mineralizatsiyasi asosan granitoyidlar intruziyalari kontak zonalari, kvarts-sulfid tomirlari, brekchiyalar va struktur–tektonik chiziqlar bo'ylab keng tarqalgan. Serpentinizatsiyaga uchragan hududlarda karbonatli jinslar bilan o'zaro bog'liq metasomatik jarayonlar ham kuzatiladi. Bukontov mintaqasida Qopqosoy, Saritash, Saufabay, Qoratosh, Kontasoyloq, Qorag'ontepa, Arincol, Sharqiy va Ko'chonsoy maydonlarida rudalanish aniqlanib, ularda izlanish va baholash ishlari amalga oshirilgan.

Hududning geologik-stratigrafik tuzilishi, magmatik jarayonlarning ketma-ketligi, minerallashuvning fazoviy joylashishi, shuningdek, metasomatizm va metamorfizm izlari uning murakkab geodinamik tarixga ega ekanligini ko'rsatadi. Ayniqsa, intruziv jinslar tarqalgan maydonlarda oligotermal kvarts tomirlari va daykalar bo'ylab oltinning konsentratsiyasi yuqori.

Sharqiy Bukontov hududida olib borilgan geologik ishlanmalar natijasida tuzilgan ma'lumotlar ushbu mintaqada yirik sanoat ahamiyatiga ega oltin konlarini aniqlash ehtimoli yuqori ekanligini ko'rsatmoqda. Kelgusida chuqurlashtirilgan burg'ilash ishlari, zamonaviy geofizik va geokimyoviy tadqiqotlar hududning mineral resurs bazasini yana-da oshirish imkonini beradi.

Sharqiy Bukontov mintaqasi geologik-stratigrafik tuzilishi, intruziv magmatizm jarayonlari va metasomatik o'zgarishlari jihatidan O'zbekistonning eng istiqbolli oltin–nodir metall rudali hududlaridan biri hisoblanadi. Hududda olib borilgan geologik kuzatishlar, litologik–petrografik tahlillar hamda struktur–tektonik tadqiqotlar natijalari bu maydonning murakkab geodinamik rivojlanish jarayonlari ta'sirida shakllanganini ko'rsatadi. Ayniqsa, granitoyid intruziyalari bilan bog'liq bo'lgan kontakt zonalari, kvarts–sulfid tomirlari va daykalarning rudalanish jarayonidagi roli muhim o'rin tutadi.

Aniqlangan mineralizatsiya shakllari (oltin–sulfidli, oltin–kvartsli va polimetall tiplar) hamda ulardagi tarkibiy komponentlar (oltin, volfram, kumush, mis, bizmut va boshqalar) ushbu hududda nodir metallarning kompleks tarzda ajratilishi va sanoat miqyosida o'zlashtirilishi mumkinligini tasdiqlaydi. Xususan, Bulutqon–I maydonida oltinning o'rtacha 12 g/t darajasida uchraishi, Saritash, Qopqosoy va Saufabay uchastkalarida ko'plab tomir zonalari va kontakt chiziqlarining qayd etilishi geologik va iqtisodiy istiqbolni yanada oshiradi.

Mintaqaning prospektsion imkoniyatlari shundan iboratki, mavjud geologik ma'lumotlar hududda hali to'liq baholanmagan chuqur qatlamlarda ham mineralizatsiya davom etishi ehtimolini ko'rsatadi. Zamonaviy geofizik texnologiyalar (masalan, 3D georadar, seysmik tomografiya, elektr razvedkasi, masofadan zondlash ma'lumotlari), geokimyoviy skanerlash va chuqur burama burg'ilash ishlarini kengaytirish orqali yangi ruda fatlari va qo'shimcha tomir tizimlarini aniqlash mumkin.

Hudud bo'yicha mavjud ilmiy materiallarning tahlili, mineralogik va petrografik xususiyatlarining tizimlashtirilishi, rudalarning o'zaro genetik bog'liqligi va strukturaviy sharoitlarining modellashtirilishi Sharqiy Bukontov

joylashgan Qizilqum mineral provinsiyasining yirik sanoat markazlaridan biriga aylanish ehtimolini kuchaytiradi. Shu bois, mintaqada istiqbolli uchastkalarni aniqlash va iqtisodiy baholash bo'yicha uzluksiz ilmiy–tekshirish ishlarini davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, Sharqiy Bukontov oltin–nodir metall ruda zonasi O'zbekistonning mineral resurs salohiyatini mustahkamlashda muhim strategik ahamiyatga ega bo'lib, yaqin kelajakda yirik investitsion geologiya–qidiruv loyihalarini amalga oshirish va zamonaviy konchilik infratuzilmasini rivojlantirish uchun katta ilmiy va iqtisodiy imkoniyatlarga ega. To'plangan ilmiy natijalar ushbu mintaqaning kelgusida respublika tog'-kon sanoatidagi muhim geologik tugunlardan biriga aylanishi mumkinligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Пираназаров М.М. Золото Узбекистана: Рудно-формационные типы, прогнозно-поисковые модели и комплексы. – Тошкент: “МВ”ДК, 2017. – 244 с.
2. Бажов Ю.Б., Рахимов Р.Р., Писанкина И.В. Золото – первое в Узбекистане централизованное золото-редкометалльное месторождение в карбонатных породах // Руды и металлы. – Москва, 2011. – № 6. – С. 6–7.
3. Цой.Б.Д., Королёва И.В., Мудуялма М.А., Захидов А.Р. Нетрадиционные акцизоприродные типы золоторудосения Узбекистана. – Ташкент: ГП «НИИМР», 2011. – 174 с.
4. Пираназаров М.М., Пираназаров Махмур М., Маргубаева А.Х. Сопоставительная характеристика ведущих и нетрадиционных золотогенных зон в карбонатной среде, Западном Узбекистане // Geologiya va mineral resurslar. – Ташкент, 2019. – №1. – С. 132–138.
5. Цой. Б.Д., Королёва И.В., Мудуялма М.А., Захидов А.Р. Региональные особенности рудного оруденения Узбекистана. – Ташкент: ГП «НИИМР», 2011. – 174 с.

6. Пираназаров М.М., Пираназаров Махмур М., Товбоев Х.Ф. Особенности вольфрамового, золотого оруденения и комплексы эдиогенетических и экзогенетических залежей Сауғабай-Сартакусского рудного пояса // *Geologiya va mineral resurslar*. – Ташкент, 2013. – №3. – С. 30–39.

7. Пираназаров М.М., Седельлова Л.В., Мухаммед Д.С., Мовлянов Ж.К., Пираназаров Махмур М. Оруденения Сауғабай-Сартакусского рудного узла (Западный Узбекистан) // *Geologiya va mineral resurslar*. – Ташкент, 2013. – №6. – С. 31–40.